

Key words: *entrepreneurial university, innovation, patenting, commercialization of the science investigation results, Bayh-Dole Act, entrepreneurial transformation of the universities.*

УДК 330.101.4.: 330.111

ЛЮДИНА В ТЕОРІЯХ ГОСПОДАРСТВА: СТАНОВЛЕННЯ ВСЕЗАГАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА

*Н. Л. Савицька, кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Розглянуто становлення загального суб'єкта господарства крізь призму методологічних концепцій марксизму, теорії господарських порядків та філософії господарства.

Ключові слова: *господарство, людина як суб'єкт розвитку, всезагальний суб'єкт, теорія та філософія господарства, марксизм.*

Постановка проблеми. Активне начало у господарській діяльності в усі часи належало і належить людині, проте осмислення на рівні суспільної свідомості цієї позиції приходить у економічну науку лише наприкінці ХХ ст. Наростання загроз глобального характеру в царині природи та економіки, притаманних сучасній добі, пояснюється через розкриття суперечностей між цінностями і технологіями, порушенням балансу між суб'єктним та об'єктним із домінуванням об'єктивованого та «безсуб'єктністю» економічного розвитку, витісненням людини капіталом на периферію глобального світу. Саме тому завдання управління нелінійним суспільним розвитком трансформується із концепції економічного зростання, яка за своєю сутністю відображає безмежну експлуатацію природного середовища заради матеріального багатства, у концепцію суствтабельності (надійно забезпеченого, достатнього) розвитку з урахуванням людського розвитку. Взаємозв'язок та взаємне проникнення, переплетіння сфер матеріального і духовного виробництва, що є характерною ознакою сучасного типу господарського розвитку, визначають посилену увагу до проблем гуманітарного, людського розвитку — єдиного джерела активної живої сили розвитку суспільства та економіки. Суттєві зміни в господарській діяльності, зародження економіки знань та інновацій, заснованої на активності суб'єкта когнітивної діяльності, актуалізують дослідження у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній науці спостерігається антропологічний ренесанс, пов'язаний із актуалізацією ролі людини в господарській системі. Наразі пильна увага прикута до суб'єктності як загальноносеологічної, так і спеціальної категорії гуманітарних наук, що підтверджується широким дослідницьким полем у цьому напрямку [1–5, 7, 12]. Зокрема, у праці [1] при дослідженні етимології поняття «суб'єкт» демонструється рух від субстанціональності моносуб'єкта, втіленій у Творці світу (Абсолют, Деміург), до полісуб'єктності та всезагальності — у людстві, суспільстві, цивілізації [1, с. 15–19].

Формулювання цілей. Аналізуючи яскраву та барвисту палітру антропологічної методології економічної теорії, можна виділити певну циклічність, повторювану змінність переходів від загального до конкретного, від агрегованого до індивідуального, від суспільного до особистісного суб'єкта господарської динаміки. Метою цієї статті є визначення методологічного потенціалу застосування принципу всезагальності суб'єкта для дослідження економіки знань та інновацій.

Виклад основного матеріалу. Рушійні сили та чинники суспільного розвитку здавна становлять інтерес для економічної науки. В історії соціально-філософської думки виділяються ідеалістична та матеріалістична гілки детермінованості суспільного розвитку. Відповідно до першої в основі розвитку лежить духовний чинник суспільства, його представниками є А. Августин, М. Бердяєв, Гегель, І. Гердер, Кондорсе, О. Конт, В. Кутирєв, П. Сорокин, Л. Уорд, А. Тойнбі, К. Ясперс та ін. Матеріалістична традиція виокремлює: географічний детермінізм (Ш. Монтескьє, Г. Бокль, Ф. Ратцель, Г. Плеханов, П. Савицький, Г. Гримм, А. Хеттнер та ін.); демографічний (Т. Мальтус, П. Струве, М. Федоров, К. Ціолковський та ін.); економічний (Р. Джонс, К. Маркс, Ф. Енгельс, Дж. Міллар, Дж. Роджерс, У. Росту); технологічний (Р. Арон, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, О. Тоффлер та ін.).

Незважаючи на різноманіття поглядів на чинники суспільного розвитку та історично доведену їх певну значущість на певних рівнях знань про суспільство, на зламі тисячоліть відбувається осмислення того, що досягнення результатів економічного відтворення у вигляді економічного зростання, матеріального багатства виступає умовою, засобом для формування і реалізації нової концепції людського розвитку як коеволюції природного та штучного світу з опорою на морально-ціннісні, духовні сили людства. Відповідно до обраного фарватеру досліджень актуалізується пошук ендогенних чинників розвитку господарства, зокрема виявлення нової ролі та місця людини у вказаних процесах, суб'єктно-орієнтованого підходу до економіки знань та інновацій.

Очевидно, що людина завжди була, є й буде обов'язковим елементом економічної системи та суспільства в цілому, але лише в межах конкретної теоретичної парадигми їй відводиться те місце, яке відповідає онтологічним та гносеологічним уявленням науки щодо будови та устрою економіки та її взаємозв'язку із суспільством. Методологія економічної теорії спирається на суб'єктивістський, неопозитивно-емпіричний, раціоналістичний та діалектико-матеріалістичний підходи. А. Шопенгауер відзначав, що об'єкт не існує без суб'єкта, а весь світ є наше уявлення про нього [6, с. 37]. Тобто конкретна теорія наділяє людину онтологічним статусом, відповідно до якого вона в ній пізнається. Проте власне людина в економічній теорії не є об'єктом досліджень. У предметі економічної науки акцентується увага на виробничих відносинах, продуктивних силах, національному багатстві, використанні обмежених ресурсів і благ для забезпечення безмежних потреб людини, економічній поведінці людей, життєдіяльності людського суспільства тощо. Перелік можна розширювати та поглиблювати, оскільки у світовій економічній думці немає його однозначного тлумачення, а кожна гілка та наукова школа відстоювали власні погляди.

У соціальній філософії джерелом економічної науки людина як об'єкт дослідження представлена неоднозначно та багатовимірно, як правило, акцентується на біологічних, соціальних та духовних коренях. За натуралістичною концепцією людина — продукт геобіосфери, суперскладний живий організм, частина біоти Землі. Відповідно до основ діалектичного матеріалізму людина являє собою ансамбль усіх суспільних відносин та є соціально-класовою, біосоціальною істотою, а джерело суспільного прогресу становить розвиток продуктивних сил. Усі характеристики особистості — свідомість, мова, культура, трудова діяльність, виробничі відносини, політика — формуються через занурення індивіда у відповідне середовище. У сфері культури або духу людина кореспондується із вищими порядками буття, трансцендентними цінностями і сенсами. У царині духовного людина не може бути зведена до біологічної або соціальної основи [7, с. 58–59].

Спираючись на методологію постнекласичної науки, яка досліджує складні людинорозмірні саморозвивальні системи, вихідним принципом дослідження людини стають універсальний еволюціонізм та антропний принцип. Світ господарства, яке являє собою відкриту самоорганізовану, історично розвивальну систему, характеризується нестаціонарністю та стахостичністю, унікальністю та непередбачуваністю поведінки, здатностями цілеутворення, адаптації до умов середовища, розроблення варіантів поведінки та зміни структури, протистоянням ентропійним тенденціям. Перелічені особливості господарської системи виникають унаслідок діяльності в ній активного на-

чала — людини, саме тому їй відводиться роль носія властивості системної цілісності. Людина є зв'язуючою ланкою в метасистемі «природа — людина — суспільство», центральне місце відведене їй, оскільки вона виступає суб'єктом діяльності, ядром соціально-економічних відносин, активним рефлексуючим системоутворюючим елементом. Тобто суб'єктність людини в господарстві відображається через її господарську діяльність, систему соціально-економічних відносин, інститутів. Основними характеристиками людини як суб'єкта господарства є активність, свідомо діяльність, здатність до цілепокладання та цілевиконання, комунікативність, соціальність, творчість, духовність та рефлексивність.

Спираючись на запропонований К. Марксом принцип усезагальності суб'єкта [2], що виражає внутрішній порядок суспільства, спрямованість його буття через встановлення певних цілей, інституціональних норм, структур, відкривається роль людини в господарстві та його розвитку. Категорія «господарство» значно ширша за категорію «економіка», вона відображає цілісний світ життєдіяльності людини, включаючи сфери діяльності, які безпосередньо не вимірюються у грошовому виразі. Господарство — це сфера, в якій відтворюється життєдіяльність людини. За своїм змістом господарство є соціально-економічною системою. Світ господарства складний та цілісний, він об'єднує в собі зв'язки і відносини у системі «природа — людина — суспільство», утворюючи систему суспільного відтворення. Під суспільним відтворенням ми розуміємо неподільний та безупинний процес поновлення життя і діяльності суспільства, що розкривається у виробництві: носіїв життя (гентильному виробництві), засобів життя (економічному виробництві), його середовища (екологічному та соціальному виробництвах) та сенсів (духовному виробництві). Суб'єктом створення життя у такому розумінні стає людина як всезагальна рушійна сила та джерело самозбереження і розвитку.

Марксистська соціальна філософія вперше звернулася до розуміння людини як соціально-творчого суб'єкта, «родова сутність» якого криється не тільки у трудовому походженні *homo sapiens*, а й у суб'єктності соціальної творчої діяльності та виявляється у творінні матеріально-речового багатства, культури та історії [8, с. 39]. У марксистській теорії приймається загальна форма суб'єкта, яка є межею розвитку суспільства, а тому набуває значення функції мети, спрямованості руху суспільства до майбутнього. Суб'єктна цільова причина — прагнення людини подолати умови свого існування, вийти за їх межі. Родова сутність людини, тобто загальний зміст праці, свободи, зміни суспільства, спрямованості історії, — це константа, не підвладна будь-яким внутрішнім змінам [2, с. 32].

Особливість марксизму полягає у двоїстості природи активності суб'єкта, яка зумовлюється, з одного боку, необхідністю задоволення потреб, що неминуче підвищуються, а з другого — самою активністю як формою існування організму, що викликає розвиток нових цілей та цінностей. Задоволення потреб через виробництво виявляється у творенні власного матеріального життя. Креативність виробничої діяльності людини пов'язана із продуктивною працею у матеріальному виробництві, тобто діяльність у тлумаченні К. Маркса зводиться до трудової. Праця ототожнюється із виробництвом нових предметів, однак це не зовсім відповідає іншим непромисловим видам праці, наприклад сфері послуг, яка все більше поширюється.

Відповідно до принципів класичної наукової раціональності, на яких ґрунтується марксизм, свідомість людини підпорядковується суспільному буттю та відображає соціальну матерію, яка має об'єктивні корені, що беруть свій початок у царині економічного базису, тобто вона має класовий характер. Об'єктивну основу системи соціально-економічних відносин становить рівень розвитку продуктивних сил, через які людина виявляє свою творчу діяльність із перетворення природи. Трудова діяльність, що виступає основою розвитку людини і економіки, розглядається як функція цілевиконання, тобто впливу засобів праці на природний об'єкт.

Соціально-економічні відносини у марксистській традиції лежать поза свідомістю, є об'єктивно заданими. Частина з них, а саме виробничі відносини, є також незалежні від свідомості і волі, тобто людина не впливає безпосередньо на їх формування, а інші соціальні (виробничо-організаційні) відносини, маючи об'єктивний характер, створюються людьми, які у своїй діяльності керуються свідомістю. У такий спосіб виявляється всезагальність об'єкта та суб'єкта історії. Об'єктивізації економічного життя відображаються у власності як економічній категорії та класовій або соціарній свідомості як результаті опредметнення активно діючого, пізнавального суб'єкта. Відносини власності становлять предмет експлуатації та підґрунтя економічної активності суб'єктів. Власність визначає відокремленість людини та наслідки відчуження, володіння, розпорядження та використання речових елементів виробництва як окремо, так і в сукупності. К. Маркс доводить неможливість самореалізації у праці в умовах приватної власності, через що антропологічна суб'єктність та креативність втрачають свою гносеологічну значущість. Акцент переноситься на капітал, наділений характеристиками суб'єкта, «Духу», який руйнує, знищує суб'єктність індивідів, повністю підвладну матеріально-речовим та грошовим відносинам.

Приписування капіталу рис суб'єктності підкреслює об'єктивний характер економічних відносин, що виникають між людьми з приводу привласнення матеріально-речового багатства, їх незалежність від діяльності індивідів та

природної незмінності. Отже, суб'єктність людини в соціально-економічній системі за марксистською теорією описується у суб'єктно-об'єктних відносинах, виявляється у творчій здатності впливати на природне середовище, здійснюючи предметно-перетворювальну діяльність, та на перебіг соціальних процесів лише шляхом соціальної (революційної) активності народних мас.

Теорія загального суб'єкта господарського розвитку активно розроблялася Ф. Лістом та М. Вебером. Теорія продуктивних сил німецької національної політекономії акцентувала увагу на здатності нації як суб'єкта національної економіки створювати багатство, здібності до його творіння вважалися набагато важливішими за саме багатство. Умови відтворення багатства концентруються в соціальному середовищі, де виховуються члени суспільства. Розвиток науки, освіти, етики, забезпеченість безпеки, свободи і права становлять моральні сили нації, тому продуктивною слід вважати розумову, а не фізичну працю. Творці мінових цінностей у сфері матеріального виробництва і творці продуктивних сил у сфері розумового виробництва становлять суб'єктні сили добробуту нації. Домінантні позиції в цьому процесі належать розумовому виробництву, яке сприяє розвитку моральності, просвітництва, зростання знань, поширенню свободи та створенню матеріального багатства [9, с. 61–62]. Усезагальна суб'єктність продуктивних сил Ф. Ліста криється у духовному потенціалі нації, фізично та духовно здоровому соціальному середовищі.

М. Вебер, досліджуючи зародження капіталістичних «порядків» на основі трансформації протестантської етики в норми целераціональної дії, підкреслює, що формальна раціональність господарства визначається мірою технічно можливого і дійсно застосовуваного людиною розрахунку. Отже, раціоналізм є формою вияву суб'єктності. «Дух капіталізму» — це узагальнений вияв суб'єкта, вироблених колективних форм поведінки індивідів нового часу, орієнтованих на раціональні відносини, «розумний егоїзм», особистий «інтерес». На відміну від моделі К. Маркса, заснованої на детермінізмі суспільного розвитку з боку вияву родової сутності людини в економіці, модель М. Вебера визначала змістовність загальності суб'єкта, внутрішньою основою котрої була релігійна моральність, відповідно до якої вибудовувався і порядок у суспільстві. Вона набувала статусу об'єктивної і жорсткої детермінанти соціально-ціннісної поведінки індивідів, їх праці як богоугодної справи, з усвідомленою суспільною користю, яка виявляється у зростанні багатства. М. Вебер доводить, що суб'єктна детермінація порядку суспільства є об'єктивною закономірністю, що впливає із нової раціональної форми загальності суб'єкта, без якої не можуть змінитися мотивація людини, особистісне сприйняття та її морально-етична, духовно-світоглядна, ціннісна підтримка і присвоєння.

Відтак, нове для свого утвердження в суспільстві має бути «пропущене» через суб'єктну форму, завдяки чому воно набуває особистісного сенсу і може бути сприйнято сучасниками як найбільш очевидна і ціннісно-виражена реальність [2, с. 44–52].

У філософії господарства, витoki якої знаходимо у працях С. Булгакова, російських космістів та її розвиток у працях сучасних учених Ю. Осипова, М. Шулевського, В. Ільїна, В. Базилевича, Г. Задорожного та ін., категорія господарства використовується для позначення простору людської діяльності щодо власного життєвідправлення. У цьому контексті господарство відтворюється у природному середовищі, економічному виробництві засобів життя; соціальному виробництві людського життя, взаємодії людини і соціуму, людини і Бога; ідеологічному виробництві світоглядних цінностей, суспільної свідомості (культури, релігії, науки, освіти). Культурна, соціальна та економічна динаміка, що поєднується в категорії господарського розвитку, виявляється через цілісність господарства, яка цементує всі види відтворювальних відносин та зв'язків у суспільстві, зокрема економічні, соціальні, культурні та духовні. Цілісність господарства безпосередньо пов'язана із цілісністю суб'єкта господарювання, оскільки «людина є мікрокосм, що поширює свій вплив у макрокосмі, цьому мікрокосму належить центральна, об'єднуюча роль...» [11, с. 82]. Розширення об'єкта дослідження із суто економічної, тобто матеріального забезпечення потреб людини, до господарської сфери творіння простору власного життя передбачає розширення поняття суб'єктності.

В антропологічній суб'єктності господарства С. Булгакова присутні два типи: активна та рецептивна суб'єктність. Активна суб'єктність відображає індивідуалізацію суб'єкта, спрямованість діяльності назовні від особистості до цілого, що виявляється в об'єктивізації його волі, розуму і цінностей із домінуванням розуму. Рецептивна суб'єктність передбачає спільне творення, співучасть у спрямованості діяльності від цілого до особистості, де доміняючою виступає віра, а зміст творчості полягає у конструюванні людини, що створює себе в засвоєнні трансцендентного. Включення в аналіз трансцендентного суб'єкта, який у розумінні С. Булгакова являє собою цілісне людство, надісторичну, сукупну силу господарської діяльності, що творить цілі (інтенції), засоби і енергію господарювання; Душу світу, об'єднуючу силу світоутворення, робить можливою та необхідною діяльність людини — емпіричного суб'єкта [12, с. 12–14].

Людство як «жива єдність духовних сил і потенцій» має трансцендентно-софійну природу, що виявляється через прозріння та віру, які лежать за межами свідомості і практичного досвіду. Софійність виявляється в людині як розум, душа, краса, культура та господарство в цілому, просвітлюючи кожну особистість [13, с. 26]. Трансцендентність суб'єкта господарства С. Булгакова і

М. Вебера полягає у виведенні релігійно-світоглядних засад діяльності на найвищий рівень, який закладає в аксіологічні пласти свідомості людини цінності, мотиви, інтереси, що становлять імперативи її поведінки.

Людина в господарстві виступає одночасно суб'єктом конкретної праці, суб'єктом виробництва і споживання та суб'єктом творчості та культури. У праці відбуваються об'єктивізація власної сутності людини та олюднення середовища її буття, тому головною ознакою господарства визнається трудове відтворення. Гносеологічний зміст праці і господарської діяльності полягає у зв'язку між людиною і Всесвітом. Людина як суб'єкт виробництва і споживання постає об'єктивованим аксіологічним суб'єктом, який може лише створювати із заданого Творцем матеріалу. Суб'єктність означає вираження та втілення суб'єкта в діяльності, вияв якостей суб'єкта, його цінностей, які формуються предметно в лоні певного середовища. Кожен суб'єкт у своїй діяльності керується власними цінностями, проте базисні із них укорінені в суспільстві, тобто мають всезагальний характер і вплив на індивідуальний рівень. Людина як суб'єкт творчості і культури виступає творцем соціальної реальності. Саме в цій царині потенції людини, що творить, збігаються із потенціями людини, що створює. У культурі найяскравіше виявляється цілісність людини господарюючої, яка творить суб'єкт-суб'єктні відносини.

За умов зародження економіки знань та інновацій формування принципів усезагальності суб'єкта розвитку набуває особливого значення. У зв'язку з цим зростає цінність потенціалу надбань світової науки в царині суб'єктної субстанціональності господарського розвитку. Принцип усезагальності суб'єкта розвитку дозволяє відшукати внутрішні (субстанціональні) засади сучасного господарського розвитку, які створюють механізми збереження цілісності та стійкості суспільства. Виконуючи інтеграційну функцію суспільного відтворення, усезагальний суб'єкт набуває особливого значення під час аналізу невлених чинників господарського розвитку. До них належать не тільки когнітивні ресурси (інтелект, пам'ять, знання, увага, швидкість розумової реакції), ресурси здоров'я, а й психологічні сили людини (ментальність, комунікативність, екзистенціальна свобода). Змінюється сама господарська діяльність, зміщуючись із матеріальної у нематеріальну сферу суспільного відтворення. Рушійною силою розвитку суб'єкта стає не праця, зумовлена зовнішньою матеріальною необхідністю, а творчість, яка трансформує зовнішній та внутрішній світ людини.

Однак чи стане новий тип відтворення гармонізацією суспільного та особистісного розвитку, коеволюцією природного та штучного світу діяльності, безпосередньо залежить від цілеціннісної основи всезагального суб'єкта господарського розвитку.

Висновки. Людина як суб'єкт розвитку формується як усезагальний суб'єкт, здатний до виконання когнітивної, перетворювальної, предметної, світоглядної, прогностичної та конструюючої майбутнє функцій. В ідеальному варіанті розвитку метасистеми «природа — людина — суспільство» людина не протиставляє і не протидіє суспільству і природі, а налагоджує із оточенням комунікативний діалог, суб'єкт-суб'єктні відносини, що виявляється у неконфліктному співвіднесенні себе та оточуючого світу, коеволуції людини, суспільства і природи. Через цілісність людини як суб'єкта розвитку забезпечується і цілісність господарської діяльності, конструйованої людиною. У фокус господарської діяльності потрапляють усі галузі діяльності, що відтворюють суспільство. Їх цільова та структурна єдність і взаємопов'язаність задаються характеристиками та властивостями вихідного родового елемента — людини, її потребами, мотивами, інтересами, можливостями та якістьми, духовно-культурними цінностями, що становлять системи цілей і засобів господарської діяльності. Біологічне, соціальне та духовне начала не виключають одне одного, а, навпаки, доповнюють, збагачують, роблять людину живою та цілісною. Вона відтворюється у господарському середовищі одночасно в усіх іпостасях, разом із тим відтворюючи й господарство як системну цілісність.

Формування економіки знань переводить господарську систему від об'єктивної (матеріалістично-раціональної) основи індустріальної економіки у сферу нарощення її суб'єктності. Основним питанням господарського розвитку за таких умов постає здійснення людиною як носієм перетворювальної енергії відповідального вибору щодо вибудовування діалогу та гармонійних стосунків у системі «природа — людина — суспільство». Єдиною відправною точкою такого характеру розвитку можна вважати відновлення загальносуб'єктної основи внутрішньої цілісності суспільства, що ґрунтується на засадах морально-етичного імперативу загальноцивілізаційних універсальї культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Неверов А. Экономико-психологические факторы общественного развития : монография / А. Неверов. — Саратов : СГСЭУ, 2007. — 161 с.
2. Бузский М. Субъектная основа бытия и регулирования общества / М. Бузский. — Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2002. — 248 с.
3. Лепский В. Е. Субъектно-ориентированный подход к инновационному развитию / В. Е. Лепский. — М. : Когито-Центр, 2009. — 208 с.
4. Кухарев Н. А. Формирование и развитие хозяйствующего субъекта в трансформационной экономике : автореф. дис. ... д-ра экон. наук / Н. А. Кухарев. — М., 2006. — 35 с.

5. Комаров С. В. Проблема субъективности в трансцендентально-феноменологической традиции западной философии : автореф. дис. ... д-ра филос. наук / С. В. Комаров. — Екатеринбург, 2007. — 41 с.
6. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление / А. Шопенгауэр ; пер. с нем. Ю. Айхенвальд. — Минск : Харвест, 2007. — 848 с.
7. Лебедев С. Многомерный человек: онтология и методология исследования : монография / С. Лебедев, Ф. Лазарев. — М. : Изд-во МГУ, 2010. — 96 с.
8. Бузгалин А. Марксистская философия истории экономического детерминизма (надо ли дополнять марксизм цивилизационным подходом) / А. Бузгалин // Соц. экономика. — 2009. — № 2. — С. 35–55.
9. Корнийчук Б. Информационная экономика / Б. Корнийчук. — СПб. : Питер, 2006. — 400 с.
10. Емельянов Р. Принцип собственности в экономическом социуме / Р. Емельянов // Экономическая теория в XXI веке — 5(12): Национальная экономика и социум / под ред. Ю. Осипова, В. Сизова, Е. Зотова. — М. : Магистр, 2007. — С. 258–271.
11. Булгаков С. Философия хозяйства / С. Булгаков. — М. : Наука, 1990. — 412 с.
12. Управителев А. Ф. Конструирование субъектности в антропологии С. Н. Булгакова : автореф. дис. ... д-ра филос. наук / А. Ф. Управителев. — Екатеринбург : Урал. гос. ун-т, 2002. — 35 с.
13. Базилевич В. Вплив творчості С. М. Булгакова на формування нової парадигми політекономії / В. Базилевич // С. Булгаков. Розмисли. Творча спадщина у контексті XXI століття. — К. : Знання, 2006. — С. 18–31.

ЧЕЛОВЕК В ТЕОРИЯХ ХОЗЯЙСТВА: СТАНОВЛЕНИЕ ВСЕОБЩЕГО СУБЪЕКТА

Савицкая Н. Л.

Рассмотрено становление всеобщего субъекта через призму методологических концепций марксизма, теории хозяйственных порядков и философии хозяйства.

Ключевые слова: *хозяйство, человек как субъект развития, всеобщий субъект, теория и философия хозяйства, марксизм.*

MAN IN THE THEORIES OF THE ECONOMY: THE EMERGENCE OF THE UNIVERSAL SUBJECT

Savithka N.

The article considers the emergence of universal subject through the lens of methodological concepts of Marxism, the theory of economic order and the philosophy of management.

Key words: *agriculture, the development of man as a subject, the general subject, the theory and philosophy of the economy, Marxism.*